

3. Ягупов В. В. Суб'єктність як основна детермінанта неперервної професійної освіти людини // Проблеми освіти: Науково-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2002. – Вип. 27.
4. Super D.E. Vocational development. – N.Y., 1957. – 391 p.
5. Super D.E., Bahn N.Y. Occupational psychology. – London: Tavistock, 1971. – 209 p.

The article highlights the experimental study of the conditions of subjectivity future elementary school teachers in the period of study in university pedagogical profile.

Keywords: subjectivity, professional readiness, efficiency of professional self in high school, motivation studies in universities.

Отримано 25.2. 2012

УДК 37.013.:316.624.-057.874

О.О. Клочко

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

У статті розглядаються основні проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Представлено аналіз такої підготовки на основі системно-діяльнісного підходу з урахуванням взаємозв'язків його компонентів. Розглянуто види навчально-практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді.

Ключові слова: підготовка, профілактика, майбутні соціальні педагоги, системно-діяльнісний підхід, адиктивна поведінка дітей та молоді.

Сучасна освітня теорія та практика вимагає застосування новітніх і ефективних технологій підготовки майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі українських ВНЗ. Така тенденція стосується розробки та впровадження різних технологій з надання кваліфікованої допомоги різним категоріям клієнтів, а особливо дітям і молоді "групи

ризик". Актуальним завданням, у цьому аспекті, постає розробка технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Розв'язання існуючої проблеми вимагає створення професійно-орієнтованої системи підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Система підготовки передбачає оволодіння студентами відповідними теоретичним, практичним та діагностичним арсеналом засобів організації соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки. Така підготовка базуватиметься на основі системно-діяльнісного підходу, згідно якого вона буде розглядатися як складний цілісний процес, компоненти якого являтимуть обґрунтовану сукупність, знаходитимуться у системі відношень і взаємозв'язків.

Необхідне розуміння того, що важливим у процесі підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери є узагальнення, систематизація, оптимізація знань, умінь і навичок студентів про профілактику, соціальну профілактику, адиктивну поведінку та її види та ін. Однак, однією із головних проблем виступає розпорошеність знань студентів у зазначених питаннях. Така ситуація пояснюється тим, що питання профілактики адиктивної поведінки і саме поняття "адиктивна поведінка дітей та молоді" вивчається студентами у структурі різних навчальних дисциплін. У тому разі предметів психологічного циклу (патопсихологія, психокорекція, психотерапія тощо) та під час вивчення дисциплін медичних спеціальностей. Активно оперує зазначеним поняттям і соціально-педагогічна наука, але у контексті терміну "соціальна профілактика адиктивної поведінки". Як правило, такі знання подаються поверхнево і часто дублюються під час вивчення різних дисциплін. Тому, провідним завданням є систематизація та оптимізація опорних знань, умінь і навичок з визначеної проблеми.

Вирішення зазначеної проблеми покладене на міждисциплінарний підхід до підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки. Так, міждисциплінарний підхід (Пихтіна Н.П., Малькова М.О.) [3] передбачає використання змісту соціально-педагогічних дисциплін, поєднання різних блоків дисциплін: медико-біологічних, соціальних, психолого-педагогічних, гуманітарних, філософських. Окрім вищезазначеного, варто надати розширення спектру спеціальних дисциплін і спецкурсів, присвячених питанням організації профілактики і навчання основам формування здорового способу життя, що мали б за мету допомагати майбутнім соціальним педагогам глибше розуміти проблему і набути вузькоспеціалізованих вмінь та навичок.

З урахуванням вищезазначеного, вагомим стає і використання інтеграційного принципу під час вивчення майбутніми соціальними педагогами проблеми профілактики адиктивної поведінки. Погоджуючись із визначеннями наукових джерел [4], інтегративний підхід вимагає реалізацію наступних завдань:

- міжгалузеве дослідження проблем соціальної профілактики, адиктивної поведінки, класифікації адиктивної поведінки (у процесі вивчення валеології, основ медичних знань, основ психіатрії, патопсихології, психотерапії, психокорекції тощо, а також комплексу соціально-педагогічних дисциплін);

- ефективне розподілення навчального матеріалу з основ профілактики адиктивної поведінки підростаючого покоління між дисциплінами соціально-педагогічного циклу;

- надання ролі провідної в питаннях профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді одній навчальній дисципліні.

У сучасній науковій думці вищезазначені аспекти акумулюються у комплексно-інтеграційному підході. Комплексно-інтегративний підхід (Іванчук М.В., Єльченко В.Р.) передбачає зв'язок між теоретичним навчанням та практичною підготовкою; використання усіх можливостей освітнього простору вищого навчального закладу і навчальних спецкурсів регіону у підготовці. Інтеграція змісту і форм навчально-практичної діяльності дає змогу сприймати проблеми, пов'язані із явищем адиктивної поведінки, важливі поняття цілісно і водночас різнобічно.

Аналіз наукових досліджень [1; 2; 3] з проблем підготовки і професійного становлення майбутніх соціальних педагогів, а також різних питань підготовки спеціаліста соціально-педагогічної сфери до профілактичної діяльності дозволяє виокремити і інші підходи до підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки:

1. Діяльнісно-технологічний (Архипова С.Г., Сорочинська О.Л., Холостова Є.І.) передбачає пряму залежність ефективності професійної підготовки від активності студентів, а також від рівня володіння технологіями просвітницької діяльності. У підході наголошується на тій активності, яка б дозволила студентам у конкретній ситуації не лише усвідомити і переоцінити зміст профілактичної діяльності і явищ адиктивності, але й активно впливати на ситуацію, отримувати прогнозований соціальний результат в процесі власної професійної діяльності.

2. Професійно-спрямований (Назаренко Н.С., Сластьонін В.А.) передбачає формування у майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери спеціальних здібностей та умінь до організації профілактики, перехід особистості майбутнього спеціаліста від одного стану

професійного розвитку (рівня готовності) до іншого у процесі практичної діяльності.

3. Підхід варіативності і гнучкості різних форм та видів діяльності, що яких залучаються студенти у процесі їхньої підготовки до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді (Цимбал О.І.). Такий підхід передбачає побудову відповідної системи професійної підготовки, в якій би навчання і шляхи досягнення цілей освіти відповідали індивідуальним потребам і можливостям майбутнього соціального педагога, диференціацію технологій освітньо-виховного впливу на нього. Гнучкість має забезпечуватися за рахунок надання можливості кожному студенту визначати ту логіку оволодіння навчальним матеріалом, що у найбільшій мірі відповідала б рівню його актуального розвитку (враховуючи проблемні зони і пріоритетні напрями).

4. Особистісно-орієнтований (Антонюк В.С., Супряга Т.В.) характеризується поєднанням процесу навчання та виховання в єдиний процес розвитку, підготовки майбутніх соціальних педагогів на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, принципу партнерства, співпраці і гуманізації взаємин викладача і студентів, включення їх у активну творчу діяльність. Навчально-практична діяльність кожного студента, зацікавленого проблемами профілактики адиктивної поведінки підростаючого покоління, має бути організована і спрямована наступним чином:

- допомога у визначенні теми наукової роботи, що висвітлювала б певний аспект профілактичної діяльності;
- залучення до участі у студентських об'єднаннях, службах, що займаються профілактикою адиктивних проявів у поведінці дітей та молоді;
- пропозиція додаткових завдань, що б зміцнювали теоретичну базу, вдосконалювали вміння і розширювали сферу зацікавленості визначеною проблемою.

Відзначимо, що сучасна система підготовки майбутніх соціальних педагогів базується на загальних засадах дидактики та теорії виховання. Основними структурними компонентами процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до визначеного виду діяльності є мета, закони, закономірності, принципи, методи, форми навчання, а також принципи виховання.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, відмітимо, що у процесі навчання за спеціальністю "Соціальна педагогіка" майбутні спеціалісти соціально-педагогічної сфери опановують різні види навчально-теоретичної і навчально-практичної діяльності, в яких вони отримують загальнонаукову, загальнотеоретичну і основи практичної підготовки до організації ефективної профілактики адиктивної

поведінки дітей та молоді. Беручи за основу дослідження Пихтіної Н.П. з формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів [3] та аналіз робочих навчальних програм за спеціальністю "Соціальна педагогіка", представимо види навчально-практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді (див. рис. 1.).

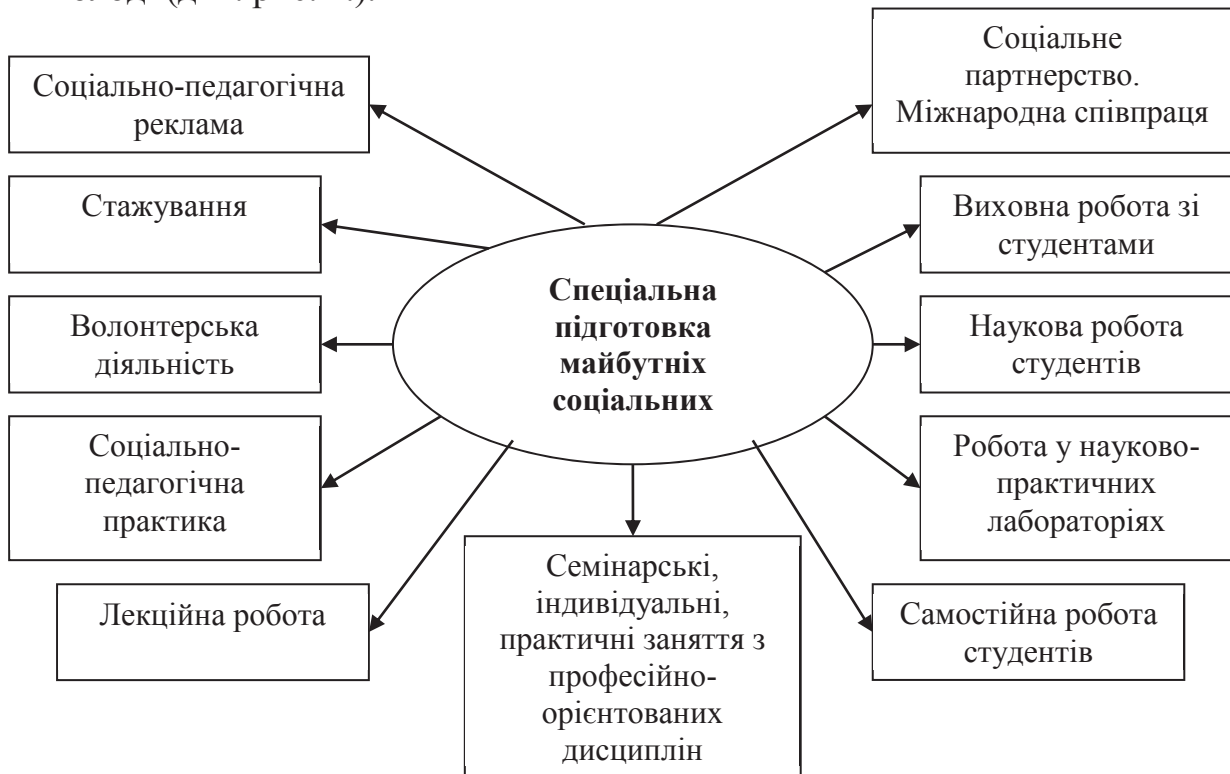

Рис. 1.2. Види навчально-практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді

Враховуючи актуальність проблеми адиктивної поведінки саме для соціально-педагогічної діяльності, було проведено аналіз робочих навчальних програм із фахової підготовки за спеціальністю "Соціальна педагогіка". Усі проаналізовані робочі програми включені до відповідного державного стандарту (6.010100 "Соціальна педагогіка") і входять до структури відповідних державних навчальних планів спеціальності. Зауважимо, що робочі навчальні програми виступають теоретичним базисом підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді.

Зазначений обсяг роботи був проведений на основі робочих навчальних програм дисциплін кафедр наступних українських ВНЗ: Київський міський педагогічний університет ім. Б.Д. Грінченка; Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова; Ніжинський державний університет ім. М. В. Гоголя; Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.

Ушинського; Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка; Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди; Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка.

Проведений аналіз робочих навчальних програм навчальних дисциплін спеціальності "Соціальна педагогіка" щодо профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді дає підстави зробити ряд висновків.

Лекційні, семінарські, індивідуальні заняття достатньо повно розкривають теоретичні питання проблеми. Однак, наявною є висока інформаційна насиченість при вивченні проблеми хімічних адикцій, у порівнянні з іншими формами адиктивної поведінки. У той же час, актуальним залишається підсилення практичного наповнення занять по усім дисциплінам. Відзначимо, що незадовільною залишається якість підготовки студентів – соціальних педагогів з проблем нехімічних та проміжних форм адиктивної поведінки. Відтак, нехімічні і проміжні форми адикцій вивчаються оглядово. Тому, сучасні тенденції підготовки майбутніх соціальних педагогів вимагають використання міждисциплінарних зв'язків (дисципліни психологічного циклу, медичні дисципліни).

На жаль, можемо констатувати, що у робочих програмах відсутня методика роботи соціального педагога щодо профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді.

Підтверджується теза про розпорошеність і ситуативність викладу знань, формування практичних умінь та навичок з проблеми профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Відсутній комплексний підхід до вирішення проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до такого роду діяльності. Тому, вбачаємо невідповідність між необхідністю ефективного вирішення проблеми профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді і сучасним рівнем підготовки майбутніх соціальних педагогів. Окрім цього у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ недостатньо використовується зміст навчальних дисциплін, недостатньо використовуються шляхи залучення студентів до практичної діяльності у зазначеному напрямку.

Проаналізовані лекційні заняття навчальних дисциплін потребують застосування дедалі більше інноваційних систем, технологій організації профілактичного впливу на дітей та молодь, поширення нових технологій такої діяльності. Одним із головних завдань виступає розгляд на лекційних заняттях усього комплексу питань, що стосується адиктивної поведінки як соціально-педагогічної проблеми. Важливо виключати дублювання навчального матеріалу на лекційних заняттях з різних навчальних дисциплін, впроваджувати контроль за

поданням навчального матеріалу, слідкувати за різнобічним викладенням одного і того ж аспекту проблеми адиктивної поведінки у процесі вивчення різних навчальних дисциплін.

Семінарські, практичні, індивідуальні заняття допомагають майбутнім соціальним педагогам у засвоєнні основних понять з проблеми профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді, в опануванні шляхів попередження проблеми, у використанні дієвих та ефективних профілактичних програм. Визначені форми занять у вигляді тренінгових, відео-занять дають змогу впроваджувати первинну апробацію, закріплення знань, формування початкових умінь та навичок роботи з дітьми та молоддю адиктивної поведінки. На заняттях проходить процес створення та аналізу проблемних ситуацій, вирішення соціально-педагогічних ситуацій (задач) у формі "мозкового штурму", "круглого столу" тощо.

Самостійна робота студентів має головними завданнями поглиблення знань з проблем дослідження, у позааурочний час дослідження окремих аспектів проблеми, що давалася для ознайомлення на заняттях, здійснення аналізу додаткових літературних джерел тощо.

Закріплення студентами отриманих знань, формування первинних професійних умінь та навичок щодо ведення планомірної та ефективної профілактичної роботи з дітьми та молоддю адиктивної поведінки, а також врахування дидактичних принципів (систематичності й послідовності навчання, активності навчання, міцності засвоєння знань, умінь та навичок, зв'язку теорії із практикою) відбувається у процесі проходження різних видів практик. Практика має велике значення для підготовки та формування майбутніх соціальних педагогів і дає змогу:

- ґрунтовніше засвоїти необхідні знання щодо специфіки побудови програми соціально-педагогічної роботи з клієнтами адиктивної поведінки;
- сформувати уміння та навички самостійного пошуку ефективних шляхів розв'язання проблеми адиктивної поведінки;
- приймати важливі професійні рішення з урахуванням соціально-педагогічних та психологічних наслідків;
- оволодіти уміннями й навичками застосування вітчизняного і зарубіжного передового досвіду роботи з дітьми та молоддю адиктивної поведінки.

Сучасний перелік видів практик у системі підготовки фахівців за спеціальністю "Соціальна педагогіка" має доволі широкий спектр: ознайомлювальна соціально-педагогічна, діагностична, соціологічна, соціально-педагогічна у закладах освіти, соціально-педагогічна у закладах соціально-педагогічного спрямування, соціально-педагогічна

у закладах опіки, волонтерська соціально-педагогічна, реабілітаційно-корекційна.

Стажування – це можливість безпосереднього залучення студента до організації профілактичної роботи з дітьми та молоддю адиктивної поведінки. Чільне місце у процесі стажування майбутнього спеціаліста займає партнерство його як рівного працівника. Однак, сучасна практика показує, що стажування студентів не займає достойного місця у системі підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України.

Організація та проведення конкурсів соціально-педагогічної реклами, а, зокрема, спрямованої на профілактику адиктивної поведінки дітей та молоді, підвищує рівень інновацій у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів. Розробка соціально-педагогічної реклами сприяє розвитку творчого мислення студентів, а також показує нові нестандартні підходи до соціальних проблем суспільству, виступає засобом масової профілактики негативних явищ у підлітковому та молодіжному середовищі. Зауважимо, що органом відповідальним за координацію та здійснення такого роду діяльності повинна стати рада з питань соціальної реклами як консультативно-дорадчий орган при місцевих адміністраціях. Такі ради мають утворювати органи державного управління, місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства, вищі навчальні заклади (у складі провідних викладачів і кращих студентів спеціальностей "Соціальна педагогіка", "Соціальна робота" тощо), засобів масової інформації та комерційних установ на ринку соціальної реклами регіонів.

Наукова робота студентів передбачає участь студентів у науково-методологічних, науково-методичних семінарах, наукових і науково-практичних конференціях, присвяченим проблемам формування здорового способу життя, профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, підготовці майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Наукова робота студентів продовжується у діяльності наукових гуртків, клубів, лабораторій, у виконанні курсових, бакалаврських, кваліфікаційних, дипломних, магістерських робіт з тем, що стосуються пропаганди і формування здорового способу життя, профілактики адиктивної поведінки серед дітей та молоді.

Робота студентів у студентській науково-дослідній лабораторії сприятиме інтелектуальному, науковому, творчому розвитку майбутніх соціальних педагогів. Зазначені лабораторії створюються для роботи проблемно-пошукових, творчих груп, що працюють над розробкою профілактичних програм, проектів і методичного забезпечення професійної діяльності.

У рамках виховної роботи зі студентами куратори можуть впроваджувати конкурси соціальної реклами з пропаганди здорового способу життя, профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді. Можливими заходами на кураторських годинах можуть стати зустрічі із професійно орієнтованими спеціалістами, екскурсії до соціальних і соціально орієнтованих установ, що займаються проблемами профілактики адиктивної поведінки, ініціювання "круглих столів" з визначеної проблематики тощо.

Аналіз вітчизняної практики підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки показує збільшення ролі ефективного соціального партнерства. Дедалі більше українських ВНЗ звертаються до послуг установ й організацій державного і недержавного сектору.

Загалом соціальне партнерство в питаннях підготовки студентів до профілактики адиктивної поведінки можна розглядати на кількох рівнях:

- відомчому (співпраця із іншими ВНЗ, освітніми закладами, установами позашкільної освіти, центрами практичної психології та соціальної роботи, установами державних соціальних служб сім'ї, дітей та молоді тощо) – як показник внутрішньо-інтеграційних процесів;
- на рівні міжвідомчих зв'язків – зовнішньо-інтеграційні процеси в діяльності вищого навчального закладу з питань підготовки до профілактики адиктивної поведінки (організація тематичних круглих столів, науково-практичних семінарів, конференцій тощо з представниками установ Міністерств охорони здоров'я; внутрішніх справ України, проведення різних видів соціально-педагогічних практик на базі установ визначених Міністерств);
- на рівні співпраці державного та громадського секторів, як показник розвинутого громадянського суспільства, в якому громада виступає суб'єктом соціально-педагогічного впливу, в тому разі засобами діяльності неурядових організацій.

У рамках розбудови соціального партнерства великого значення, на сучасному етапі, набуває міжнародне співробітництво. Досвід передових вітчизняних центрів з підготовки фахівців за спеціальністю "Соціальна педагогіка" показує зростання важливості організації міжнародної співпраці з питань обміну досвідом профілактичної роботи з дітьми та молоддю адиктивної поведінки. Зрозуміло, що проблема адиктивної поведінки підростаючого покоління потребує такої ефективної співпраці. Однак, таку можливість залучати іноземних фахівців і відправляти закордон кращих викладачів і студентів мають не всі ВНЗ України. Міжнародна співпраця професорсько-викладацького складу і студентів кафедр, що готують

соціальних педагогів можлива у таких напрямках: розробка та реалізація спільних проектів з міжнародними організаціями; міжнародні семінари, науково-практичні конференції, організація практики і стажування студентів у європейських ВНЗ; проведення майстер-класів іноземними спеціалістами; презентації нових методик профілактичної роботи тощо.

Отже, усі вищеперераховані види навчально-практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді є важливим інструментом засвоєння професійних знань і формування умінь та навичок.

Однак, комплексне використання цих видів не досягає значної ефективності внаслідок значної теоретизації системи підготовки фахівців, а також нерозвиненості багатьох видів (стажування, міжнародна співпраця, волонтерська діяльність, наукова робота студентів тощо) у більшості ВНЗ України.

У питаннях дослідження підготовки і професійного становлення майбутніх соціальних педагогів важливим залишається вивчення різних підходів до їх визначення, а саме: міждисциплінарний, комплексно-інтегративний, діяльнісно-технологічний, професійно-спрямований, особистісно-орієнтований та варіативності і гнучкості різних форм і видів діяльності.

Сучасну систему підготовки майбутніх соціальних педагогів неможливо уявити без використання традиційного дидактичного інструментарію. Уся система підготовки ґрунтується на загальноновизнаних законах, закономірностях навчання. Сприяють ефективному засвоєнню знань, формуванню умінь та навичок, використовувані у навчально-виховному процесі, методи і принципи навчання. Увесь процес навчання побудований на базі поєднання різних форм його організації, де основне місце належить лекційній формі у тісному взаємозв'язку із семінарськими, практичними заняттями.

Однак, уся система підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді потребує вдосконалення, а саме: розробки єдиної ефективної технології такої підготовки.

Список використаних джерел

1. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти : Дис... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Людмила Іванівна Міщик. – Запоріжжя, 1997. – 358 с.
2. Пащенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнівської молоді : Дис... канд.

пед. наук: 13. 00.04 / Світлана Юріївна Пащенко. – Запоріжжя, 2000. – 176 с.

3. Пихтіна Н. П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів : Дис. . канд. пед. наук : 13. 00.01 / Пихтіна Ніна Парфілівна. – К., 2000. – 210 с.
4. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. І. Д. Звереві]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 335 с.

In the article the analysis problems of preparation of future social teachers are examined to the prophylaxis of addictive behavior of children and young people. The analysis of such preparation is presented on the basis of system and activity approach taking into account intercommunications of his components. The types of educational-practical preparation of future social teachers are considered to the prophylaxis of addictive behavior of children and young people.

Keywords: preparation, prophylaxis, future social teachers, system and activity approach, addictive behavior of children and young people.

Отримано 25.2.2012

УДК 37.013.42

О.В. Ковальчук

РЕФЛЕКСІЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Сучасні дослідження, присвячені професійній компетентності, все більше апелюють до феномену рефлексії, розглядаючи її і як змістовний елемент останньої, і як умова її розвитку. Глибоко і всебічно досліджена в філософії, визнана усталеним поняттям в психології, педагогіки та інших гуманітарних науках, ставши методологічним інструментом діяльності та мислення, рефлексія має безліч дефініцій. В рамках нашої статті ми зупинимося на визначенні її ролі в структурі професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: рефлексія, професійна компетентність, компетенції, компоненти рефлексивної компетентності